
7. PENZIJNÍ SYSTÉM ČR

7.1. Základní parametry systému

Právní parametry

- **Základním hmotněprávním předpisem, který upravuje nároky ze základního povinného důchodového pojištění pro případ stáří, invalidity a úmrtí živitele, je zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění**
- **Účast v základním důchodovém pojištění je při splnění stanovených podmínek povinná.**
- Pro jednotlivé skupiny pojištěnců [zaměstnance v pracovním poměru, osoby ve služebním poměru, členy družstev, osoby samostatně výdělečně činné (OSVČ) a ostatní skupiny pojištěnců] platí **jednotná právní úprava.**
- Při splnění zákonem stanovených podmínek vzniká **právní nárok na důchod.**
- Všechna **rozhodnutí** o nároku na dávku důchodového pojištění a její výši či výplatě **podléhají přezkoumání soudem.**

Ekonomické parametry

- Základní důchodové pojištění je **ekonomicky garantováno státem**, protože nelze ponechat důchodce bez zdroje příjmu, na kterém jsou existenčně závislí.
- **Princip zásluhovosti** se v důchodovém pojištění projevuje v omezeném rozsahu v důsledku současného uplatňování principu **sociální solidarity** (existence redukčních hranic, kterými se zápočet vyšších příjmů stanoveným způsobem omezuje, způsobuje pokles relativní úrovně důchodu se vzrůstajícími příjmy započítatelnými pro účely důchodového pojištění).
- **Dynamičnost základního důchodového pojištění** je dána každoroční aktualizací úrovně příjmů, z nichž se vychází při výpočtu procentní výměry důchodu, a zvyšováním vyplácených důchodů.

Skladba důchodců ČR

Tabulka 15. Počet důchodců¹⁾ podle druhu důchodu (v tis.)

Rok	Druh důchodu									ÚHRNEM
	Starobní		Poměrný		Invalidní		Vdovecký a vdovský ²⁾	Sirotčí ²⁾		
	celkem	nekrácený ³⁾	krácený trvale ⁴⁾	krácený dočasně ⁵⁾	starobní ⁶⁾	plný				
CELKEM										
2003	1 892	1 639,5	225,9	26,1	22,6	380,4	173,6	67,4	55,2	2 590,8
2004	1 924	1 648,7	250,7	24,4	21,2	384,2	179,2	63,4	54,0	2 625,7
2005	1 942	1 656,9	270,9	14,3	19,8	385,1	184,9	60,6	52,5	2 645,1
2006	1 977	1 667,6	295,3	13,7	18,7	385,8	194,3	57,4	51,0	2 683,8
2007	2 011	1 677,4	323,3	10,6	17,6	383,9	202,8	54,2	49,4	2 719,2
MUŽI										
2003	658	559,3	87,4	11,1	1,1	190,5	96,6	7,5	25,5	978,9
2004	670	563,1	96,6	10,2	1,3	193,0	99,2	7,5	24,8	995,7
2005	679	568,2	104,8	6,1	1,3	193,8	101,7	7,7	23,9	1 007,5
2006	695	572,6	115,5	6,5	1,4	194,5	106,2	7,8	23,0	1 027,5
2007	710	576,7	128,1	5,4	1,5	193,7	110,0	7,6	22,1	1 045,1
ŽENY										
2003	1 234	1 080,2	138,5	15,1	21,5	190,0	77,0	59,9	29,7	1 611,9
2004	1 254	1 085,6	154,0	14,2	19,9	191,2	80,0	55,8	29,2	1 630,0
2005	1 263	1 088,7	166,1	8,2	18,5	191,3	83,2	52,9	28,7	1 637,6
2006	1 282	1 095,0	179,8	7,2	17,2	191,3	88,1	49,7	28,0	1 656,3
2007	1 301	1 100,7	195,2	5,2	16,1	190,2	92,8	46,6	27,3	1 674,0

Framen: ČSSZ

Poznámky: ¹⁾ Počet důchodců, jimž byl důchod vyplácen v prosinci; nejsou zahrnuty důchody vyplácené do ciziny.

²⁾ Jen důchody vyplácené samostatně (bez souběhu s důchodem starobním, invalidním nebo částečným invalidním).

³⁾ Nekrácený = starobní důchod při dosažení důchodového věku.

⁴⁾ Trvale krácený = až 3 roky před věkovou hranicí přiznaný starobní důchod podle § 31 zák. č. 155/1995 Sb.

⁵⁾ Dočasně krácený = až 2 roky před věkovou hranicí přiznaný starobní důchod podle § 30 zák. č. 155/1995 Sb.

⁶⁾ Poměrný starobní = starobní důchody přiznané podle § 26 zák. č. 100/1988 Sb. a podle § 29 písm. b) zák. č. 155/1995 Sb. (krátká doba pojištění).

Výdaje na důchody

Tabulka 14. Výdaje¹⁾ na důchody podle druhu důchodu (kap. 313 – MPSV)

Rok	Důchod						Celkem
	starobní	plný invalidní	částečný invalidní	vdovský	vdovecký	sirotčí	
Výdaje v mld. Kč							
2003	156,3	31,5	9,1	17,3	1,5	2,5	218,3
2004	163,0	32,7	9,6	17,4	1,5	2,6	226,9
2005	175,7	35,0	10,6	18,0	1,7	2,7	243,6
2006	188,9	37,2	11,8	18,9	1,8	2,7	261,5
2007	203,9	40,4	13,3	20,4	2,0	2,9	282,9
Výdaje v % z celkem							
2003	71,6	14,4	4,2	7,9	0,7	1,1	100,0
2004	71,9	14,4	4,2	7,7	0,7	1,1	100,0
2005	72,1	14,4	4,3	7,4	0,7	1,1	100,0
2006	72,3	14,2	4,5	7,2	0,7	1,0	100,0
2007	72,1	14,3	4,7	7,2	0,7	1,0	100,0

Pramen: ČSSZ

Poznámky: ¹⁾ Čisté výdaje bez záloh poštám na výplatu důchodů.

Pojistné principy

Z důchodového pojištění jsou přiznávány v podstatě pouze dávky odvozované z doby pojištění a dosahovaných výdělků. Jedinou výjimkou je **plný invalidní důchod**, který je při splnění stanovených podmínek přiznáván tzv. **invalidům z mládí**.

Důchod se skládá ze dvou složek (dvousložková konstrukce):

- ze základní výměry stejné pro všechny druhy důchodů nezávislé na době pojištění a dosahovaném výdělků,
- z procentní výměry odvozené z doby pojištění a dosahovaného výdělků.

Konstrukce výpočtu důchodu obsahuje celou řadu prvků, z nichž ty, které se týkají výdělků rozhodných pro výši důchodu, se každoročně mění s ohledem na obecný mzdový vývoj.

Valorizace důchodů

Základní pravidla pro zvyšování vyplácených důchodů jsou právně upravena v § 67 zákona o důchodovém pojištění a s účinností od 1. 7. 2002 spočívají v tom, že:

- vyplácené důchody se zvyšují pravidelně každý rok v lednu; odchýlně se postupuje pouze při velmi nízké inflaci (zvýšení by činilo méně než 2 %) a při vysoké inflaci (aspoň 10 %; s účinností od 28. května 2008 aspoň 5 %),
- zvýšení důchodů se stanoví tak, aby u průměrného starobního důchodu činilo nejméně 100 % růstu cen a dále též nejméně jednu třetinu růstu reálné mzdy,
- konkrétní výši zvýšení stanoví vláda nařízením, přičemž zvýšení může být vyšší než uvedené zvýšení stanovené zákonem jako minimální,
- růst úhrnného indexu spotřebitelských cen za domácnosti celkem je při pravidelném zvýšení od ledna zjišťován v období dvanácti měsíců do července předcházejícího zvýšení důchodů; pro zjišťování růstu reálných mezd je rozhodný kalendářní rok o dva roky předcházející roku zvýšení důchodů
- v mimořádném termínu se důchody zvýší, pokud růst cen ve sledovaném období dosáhl aspoň 10 % a s účinností od 28. května 2008 aspoň 5 %; o takovémto zvýšení rozhodne vláda do 50 dnů od splnění této podmínky

Principy valorizace před rokem 2002

Do 30. 6. 2002 platila tato pravidla:

- zvyšují se všechny vyplácené důchody
- ke zvyšování důchodů nařízením je zmocněna vláda, jestliže úhrnný index spotřebitelských cen vzrostl aspoň o 5 % od kalendářního měsíce, který bezprostředně předchází kalendářnímu měsíci, v němž došlo k poslednímu zvýšení důchodů
- zvýšení musí odpovídat nejméně 70 nárůstu úhrnného indexu spotřebitelských cen
- alespoň jednou za dva roky musí být při stanovení částky zvýšení důchodů zohledněn i růst reálných mezd, a to nejméně jednou třetinou.

Náhradový poměr

Tabulka 29. Relace průměrného vypláčeného starobního důchodu k průměrné mzdě

Rok	Průměrný důchod ¹⁾ (v Kč)	Průměrná mzda		Relace průměrného důchodu k průměrné mzdě	
		hrubá (v Kč)	čistá ²⁾ (v Kč)	hrubé (v%)	čisté (v%)
2003	7 071	16 769	12 807	42,2	55,2
2004	7 256	17 882	13 601	40,6	53,3
2005	7 728	18 809	14 252	41,1	54,2
2006	8 173	20 050	15 506	40,8	52,7
2007	8 736	21 527	16 509	40,6	52,9

Pramen: MPSV.

Poznámky:

¹⁾ Průměrný důchod je měsíční průměr sólo vypláčených starobních důchodů v roce.

²⁾ Průměrná čistá mzda je průměrná hrubá mzda snížená o této mzdě odpovídající daň z příjmu a pojistné zdravotního a sociálního pojištění.

Diferenciace mezd a důchodů

Tabulka 34. Vývoj relace nově přiznaného starobního důchodu ke mzdě při 40 letech pojištění a při různé úrovni mzdy (v %)

Násobek průměrné mzdy	Starobní důchod přiznaný v roce				
	2003	2004	2005	2006	2007
0,7	55,6	53,6	55,4	55,7	55,2
1,0	44,3	42,9	44,2	44,4	44,0
1,5	32,1	31,2	32,2	32,3	32,0
2,0	25,6	24,9	25,6	25,7	25,5
2,5	21,7	21,1	21,7	21,8	21,6
3,0	19,1	18,6	19,1	19,1	19,0

Pramen: MPSV

Pojistné

System sociálního pojištění je financován průběžným způsobem. To znamená, že výdaje na dávky v daném období jsou hrazeny z příjmů z pojistného vybraného v tomto období.

Právní úpravu vztahů financování obsahuje **zákon č. 589/1992 Sb.**, o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1993. Stanoví zejména:

- **okruh poplatníků** pojistného (včetně příspěvku na státní politiku zaměstnanosti),
- **způsob stanovení výše pojistného**, odvod pojistného a povinnosti plátců pojistného.

Podle tohoto zákona se vybírá pojistné na sociální zabezpečení (na nemocenské pojištění a důchodové pojištění) a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti.

Pojistné vybírají okresní správy sociálního zabezpečení.

Sazby pojistného

Tabulka 1. Procentní sazby pojistného platné od roku 2004 (% vyměřovacího základu)

	Důchodové pojištění	Nemocenské pojištění	Státní politika zaměstnanosti	Celkem
Organizace a malé organizace	21,5	3,3	1,2	26
Zaměstnanci	6,5	1,1	0,4	8
OSVČ	28	4,4 dobrovolně	1,6	29,6 resp. 34
Osoby dobrovolně důchodově pojištěné	28	-	-	28

Pramen: MPSV

Zaměstnanci x OSVČ

Pojistné platí zaměstnanci, zaměstnavatelé a OSVČ. Jeho výše je stanovena procentními sazbami z vyměřovacího základu zjištěného za rozhodné období. Pojistné se vypočítává ze započitatelných příjmů před jejich zdaněním. U OSVČ se započitatelné příjmy snižují o výdaje vynaložené na dosažení, zjištění a udržení těchto příjmů; základ pro odvod pojistného činí od roku 2006 50 % z rozdílu mezi příjmy a výdaji (v roce 2004 činil 40 %, v roce 2005 45 %).

V roce 2007 byl maximální roční vyměřovací základ OSVČ 486 000 Kč. S účinností od 1. ledna 2008 byl stanoven maximální roční vyměřovací základ pro placení pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti pro všechny pojištěnce, a to ve výši 48 násobku průměrné mzdy v národním hospodářství. Pro rok 2008 činí tento maximální vyměřovací základ částku 1 034 880 Kč.

Vyměřovací základ (OSVČ x ZAM)

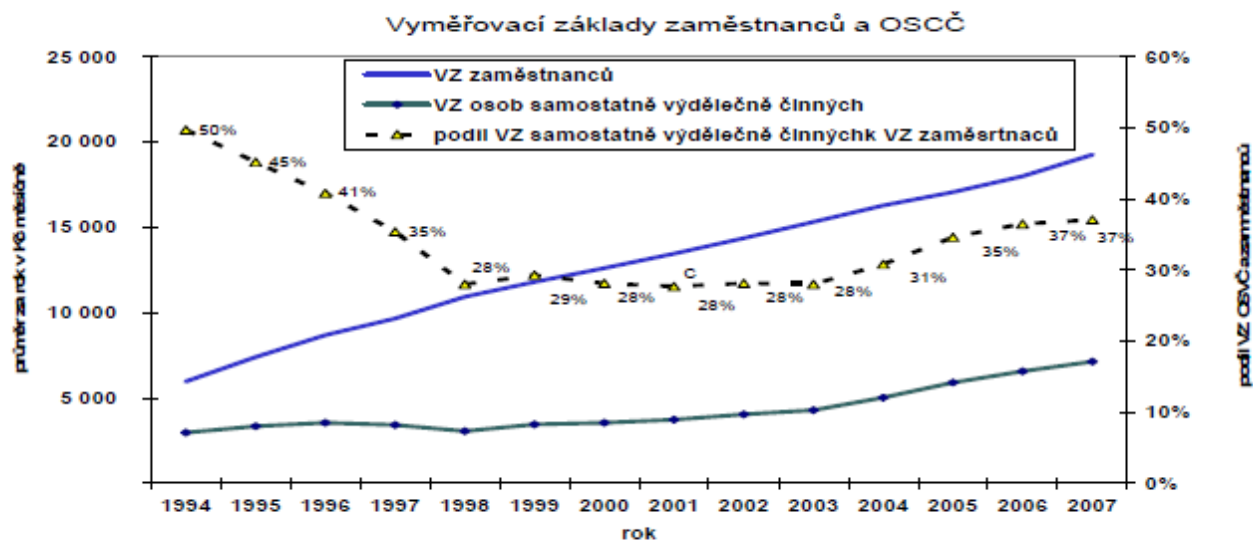
Tabulka 9. Průměrný vyměřovací základ pro pojistné

	2003	2004	2005	2006	2007
Průměrný vyměřovací základ zaměstnanců (Kč/měs.)					
- zaměstnanců organizací	16 178	17 213	18 045	19 013	20 373
- zaměstnanců malých organizací	12 553	13 321	13 936	14 714	15 636
- zaměstnanců celkem	15 334	16 300	17 081	18 013	19 274
- OSVČ důchodově pojištěných	4 300	5 028	5 914	6 580	7 149
- OSVČ důchodově pojištěné /zaměstnanci celkem (%)	28,0	30,8	34,6	36,5	37,1
Průměrná mzda (Kč/měs.)	16 769	17 882	18 809	20 050	21 527
Rozdíl průměrného vyměřovacího základu zaměstnanců a průměrné mzdy (Kč/měs.)	-1 435-	-1 582	-1 728	-2 037	-2 240
Podíl průměrného vyměřovacího základu zaměstnanců a průměrné mzdy (%)	91,4	91,2	90,8	89,8	89,6

Pramen: ČSSZ, MPSV

Křížová dotace pro OSVČ

Graf 6. Vývoj vyměřovacího základu zaměstnanců a osob samostatně výdělečně činných

Pramen: ČSSZ

Zvláštní účet DP

S účinností od 1. ledna 1996 byl zaveden zvláštní účet důchodového pojištění. Na tento účet byl převáděn kladný rozdíl mezi příjmy pojistného na důchodové pojištění, a výdaji na dávky důchodového pojištění.

Prostředky účtu bylo možné použít pouze na výdaje na dávky důchodového pojištění a na převody zpět do státního rozpočtu na úhradu záporného rozdílu uvedených příjmů a výdajů. Toto použití bylo možné pouze se souhlasem Poslanecké sněmovny Parlamentu. Prostředky nebylo možné investovat. S účinností od 1. března 2008 byl zvláštní účet důchodového pojištění transformován na zvláštní účet rezervy pro důchodovou reformu jako součást státních finančních aktiv.

Ve prospěch zvláštního účtu rezervy pro důchodovou reformu se převedou i prostředky účtu státních finančních aktiv, na kterém se od roku 2004 shromažďují prostředky z dividend, které získalo Ministerstvo práce a sociálních věcí jako správce majetkových účastí státu.

Zvláštní účet DP (2)

Tabulka 13. Zvláštní účet důchodového pojištění (v mil. Kč)

Rok	Zvláštní účet	Rozdíl příjmů a výdajů	Příjmy	Výdaje	Z toho výdaje na	
			důchodového pojištění		důchody	správu
1996	4 384	4 384	133 927	129 543	126 797	2 746
1997	4 384	-6 516	146 333	152 848	150 231	2 617
1998	4 384	-12 493	156 338	168 831	166 119	2 711
1999	4 384	-19 445	161 827	181 272	177 849	3 423
2000	4 384	-19 658	170 457	190 115	186 852	3 263
2001		-18 501	185 953	204 454	201 111	3 343
2002		-18 909	198 424	217 333	213 648	3 685
2003		-19 912	209 624	229 536	225 833	3 703
2004	8 326	8 326	243 276	234 950	230 897	4 053
2005	14 886	6 560	258 327	251 767	247 390	4 377
2006	5 576	-864	276 913	277 777	272 911	4 866
2007	15 473	9 897	304 934	295 037	289 855	5 182

Framen: Státní závěrečné účty.

Nositelem pojištění pro „civilní sféru“ je ČSSZ, která vznikla v roce 1990 sloučením nositelů důchodového pojištění a nemocenského pojištění. Je samostatnou organizační složkou státu podřízenou MPSV.

Hlavní působností ČSSZ vyplývající z příslušné právní úpravy je provádění důchodového a nemocenského pojištění, provádění lékařské posudkové služby, výběr pojistného a plnění úkolů vyplývajících z mezinárodních smluv a práva ES.

Počet zaměstnanců: 7.920 zaměstnanců

Náklady: 5,5 mld. Kč (2008)

ČSSZ je největší a zcela výjimečnou finančně správní institucí státní správy ČR. Spravuje věci téměř 8 milionů pojištěnců, z toho je více než 2,5 milionu důchodců. Vyplácí přes 3 miliony důchodů a také nemocenské dávky.

Koncepce (parametrické) důchodové reformy

Mezi nejvýznamnější schválené změny ve srovnání se současnou právní úpravou patří:

- postupné prodloužení doby pojištění potřebné pro vznik nároku na starobní důchod z 25 roků na 35 roků včetně náhradních dob pojištění nebo na 30 roků bez náhradních dob pojištění
- postupné omezení zápočtu náhradních dob pojištění i pro nárok na starobní důchod na 80 % s výjimkou těchto dob z titulu osobní péče o dítě ve věku do 4 let, o osobu, která je závislá na péči jiné osoby a býv. základní vojenské služby
- plynulé pokračování v postupném zvyšování důchodového věku na 65 let u mužů a žen, které nevychovaly žádné dítě nebo jedno dítě a 62 až 64 let u žen (podle počtu vychovaných dětí), pokud vychovaly aspoň dvě děti a v souvislosti s tím i věkové hranice pro nárok na starobní důchod při získání kratší doby pojištění,
- postupné prodloužení období pro předčasný odchod do starobního důchodu ze tří na pět roků

Věk odchodu do důchodu

Tabulka 25. Rok, od kterého vznikne nárok na důchod v uvedeném věku

Důchodový věk	Muž	Žena s počtem dětí					
		0	1	2	3	4	5 a více
54							1999
55					1999	1999	2003
56				1999	2003	2003	2007
57			1999	2003	2007	2007	2011
58		1999	2003	2007	2011	2011	2015
59		2003	2007	2011	2015	2015	2019
60		2007	2011	2015	2019	2019	2023
61	2002	2011	2015	2019	2023	2023	2027
62	2009	2015	2019	2023	2027	2027	2031
63	2016	2019	2023	2027	2031		
64	2023	2023	2027	2031			
65	2030	2030	2031				

Pramen: MPSV

Pojištěnci a důchodci

Tabulka 19. Podíl počtu důchodců a počtu pojištěných osob

Rok	Počet pojištěných (v tis.)	Počet důchodců (v tis.)	Podíl počtu důchodců k počtu pojištěných (v %)
2003	4 666	2 591	55,5
2004	4 767	2 626	55,1
2005	4 826	2 645	54,8
2006	4 876	2 684	55,0
2007	4 968	2 719	54,7

Pramen: OSSZ

Saldo důchodového pojištění

Tabulka 12. Příjmy důchodového pojištění a výdaje na důchody v mld.
Kč (kap. 313 – MPSV)

Rok	Příjmy ¹⁾	Výdaje ²⁾ na dávky	Příjmy - výdaje
2003	202,8	220,3	-17,6
2004	235,8	225,2	10,6
2005	250,1	241,2	8,9
2006	268,4	266,2	2,2
2007	295,9	282,6	13,3

Pramen: Státní závěrečné účty.

Poznámky: ¹⁾ Včetně pokut, penále a dobrovolného připojištění.

²⁾ Bez zálohy poskytnuté v roce předchozím a včetně zálohy poskytnuté za rok následující, bez provozních výdajů.